

LUFTKRIGSERFARENHETER

Den just igångsatta försvarsutredningen har en utomordentlig tillgång som dess företrädare alltid saknat, nämligen rikliga, färska krigserfarenheter. Mera påtagliga lärdomar ur aktuella händelser än de som nu äro tillgängliga kan ingen utredningsman önska sig. Svensk Tidskrift gjorde i slutet av förra året (häfte 8, den 11/10 1940) en återblick på luftkrigshändelserna 1939—40 och konstaterade då, att den dittills allt överskuggande erfarenheten var luftkrigets dominerande plats i den samfälliga krigsföringen. Slutsatsen kunde, vad vår egen försvarsordning beträffade, endast bli en: flygvapnet i förgrunden! Det kan vara skäl att — i anslutning till den påbörjade utredningen — undersöka om erfarenheterna från vintern och sommaren 1941 ge anledning att tveka om detta program.

Under vinterkriget mellan italienare och greker i Albanien lyckades grekerna utan svårighet hålla italienarna stängna. Det underlägsna engelsk-grekiska flyget lyckades trots avsevärd underlägsenhet tack vare god ledning bibehålla sitt stridsvärde och genom offensivt uppträdande bereda italienarna åtskilligt avbräck, bl. a. i hamnarna. Det italienska flyget kunde till och med bekämpas så mycket, att dettas tryck aldrig på något avgörande sätt kunde åverka de grekiska trupperna eller befolkningen i hemlandet. Här visade sig alltså ett underlägset flyg under god ledning både kunna vidmakthållas och lösa viktiga uppgifter.

I Nordafrika torde det engelska flygvapnet vid den Wavellska offensivens början i december ha varit numerärt underlägset. Inom kort voro emellertid till följd av engelskt offensivt uppträdande med bomb- och jaktflyg styrkeförhållandena i luften helt vända till engelsk förmån. Inför de följande kombinerade anfällen från pansartrupper och flyg, mot vilka nu endast otillräckligt försvarsflyg kunde insättas, måste sedan Grazianis trupper falla till föga. Här visade engelsmännen, att initiativ, kvalitet och god ledning betyda mer än kvantitet. När sedan den Rommelska pansaroffensiven kom i april, understödd av en flygkår, som var betydligt starkare än väntat, hade emellertid det engelska flyget i Egypten försvagats av detacheringar till Grekland och österut, samtidigt

som försvaret på marken mer än lovligt tunnats ut. Nu blev det tyskt pansar och flyg som med stor snabbhet erövrade Cyrenaika. Krigslyckan följde alltså den i luften och samtidigt med pansar på marken effektivaste.

Under vinterns sjökrig i Medelhavet gjorde engelska flottans flyg åtminstone två mycket uppmärksammade insatser. Vid Taranto i november 1940 sänktes ett slagskepp och skadades svårt två av flygtorpeder. Samma vapen använt vid Kap Matapan fem månader senare bidrog kraftigt till stora italienska fartygsför-luster; sedan ett italienskt slagskepp fått farten nedsatt efter flyg-anfall, kunde överlägsna engelska sjöstridskrafter hinna fram och sänka visserligen icke slagskeppet men väl tre stora kryssare. Flygtorpedens verkningsförmåga mot de tyngsta örlogsfartygen var därmed ådagalagd. Den tyska flygkår, som anlände till Sicilien vid årsskiftet, förändrade med ens den sjöstrategiska situationen i Medelhavet. Efter att redan i början av januari ha sänkt en kryssare och svårt skadat ett hangarfartyg hade de tyska Stuka-bombplanen snart bevisat sin verkningsförmåga mot kryssare och mindre fartyg och behärskade praktiskt taget förträngningen i Medelhavets centrum. De engelska konvojerna måste i regel söka sig vägen runt Afrika. Samtidigt tryggades de transporter från Italien till Afrika, som möjliggjorde Cyrenaikas återtagande. Den engelska överlägsenheten till sjöss var icke nog för att hindra detta.

Flygets roll under den stora tyska offensiven på Balkan blev mycket lik den under operationerna i väster året förut. Spelöppningen mot Jugoslavien blev ett stort anfall mot »fästningen» Belgrad, med resultat att landets centrala, civila och militära ledning med ens sattes ur funktion, förutom att 20,000 av civilbefolkningen, som var helt oförberedd, fingo sätta till livet. Det jugoslaviska flygvapnet, numerärt ganska starkt men inriktat främst på samverkan med armén och icke på bekämpning av fienden i luften, blev nästa offer. Det nedkämpades efter några dagars luftstrider och anfall på flygbaser. Sannolikt hade detta flygvapen icke i tid berett sig på det värsta genom att intaga en väl spridd, dold och försvarad basering. Nu kunde det tyska flygvapnets hela tryck sättas in mot den i skilda grupper utan gemensam ledning kämpande jugoslaviska armén. De på det glesa vägnätet uppmarscherande eller återtagande, mot flyg illa rustade trupperna blevo ett lätt byte för tyska flygares masslåganfall. På mindre än två veckor var affären avslutad.

Under anfallet mot Grekland lyckades de mycket underlägsna engelsk-grekiska flygstridskrafterna — kanske 200 flygplan — visserligen undgå nedkämpning i inledningsskedet, men voro dock av brist på bombplan icke i stånd att hejda den tyska anfallsvågen. Det tyska bombflyget medverkade kraftigt till det snabba genombrottet av Metaxaslinjen och härjade därefter utmed truppfulla vägar i bergspassen och på slätterna på numera välkänt manér. Det engelsk-grekiska, fåtaliga jaktflyget, som omöjligt kunde räcka till både för hamnarnas och truppernas försvar, insattes hänsynslöst och synes ha tillfogat tyskarna avsevärda förluster. Det blev dock efterhand som de tyska trupperna ryckte fram berövat sina baser samt torde vid operationernas slut efter tre veckor ha varit förbrukat. Av betydelse för operationernas utgång blev också erövringen av Korintnäset och staden Korint genom tyska fallskärmstrupper. En viktig uppgift för det tyska bombflyget var att hindra de engelska truppernas reträtt till Egypten. Enligt tysk, sannolikt överdriven uppgift sänktes 900,000 ton fartyg i Östra Medelhavet under april, därav många lastade med trupper. Den engelska uppgiften att 45,000 man av 60,000 räddats från Grekland behöver icke betvivlas och innebär, att utrymningen trots allt blev en framgång, grundad lika mycket på truppernas disciplin och riktiga uppträdande under reträtten i land som på flottans skicklighet och kallblodighet trots flyganfall. Erfarenheterna från Grekland äro sålunda icke enbart nedslående med avseende på den underlägsnes förmåga att reda sig gentemot övermakt i luften. Man får en antydning om att större ansträngningar nedlagda på att i tid skapa ett gott flygande försvar kunna visa sig värda offret, och mera värda än motsvarande summor nedlagda på andra stridskrafter, som utan stöd från luften äro dömda att snabbt kastas över ända.

Tre veckors förberedelse erfordrades efter grekiska fastlandets erövring för Kretaoperationen, ett av krigshistoriens hittills märkligaste företag. Nästan helt utan hjälp av sjöstridskrafter, gentemot den obestridd överlägsna engelska flottan och en arméfördelning av imperiets bästa trupper erövrades denna av engelsmännen såsom mycket viktig ansedda ö. Det tyska flyget, som hade i det närmaste obestridd herravälde, lyckades från luften bekämpa de försvarande lantstridskrafterna under den tid som erfordrades för luftlandsättning först av fallskärmsjägare, sedan av landande trupper. Flygplatsen Maleme vid Kanea på västra Kreta blev en inkörsport genom vilken en aldrig sinande ström av trupper kunde

sättas in. Under dessa truppers strid blevo försvararna och deras luftvärn obönhörligt nedkämpade med stöd av ständiga anfall från tyska flygplan av »Zerstörer»-typ (tungta jaktplan). 1,200 tyska maskiner skola enligt engelsk källa ha deltagit i operationen. De tyska förlusterna i transportflygplan och personal blevo stora, men framgången blev fullständig. Den engelska flottan kunde naturligt nog icke hindra lufttransporterna, men tillintetgjorde i inledningsskedet ett försök till sjötransporter. Inom kort fördrevs den emellertid av det tyska bombflyget från Kretas närhet. Utrymningsoperationen lyckades även denna gång; 17,000 man av c:a 20,000 bärgades till Egypten. Det bör emellertid observeras, att evakuering av trupper utan materiel är något helt annat än överskeppning och landstigning på en fientlig, försvarad kust. Fyra kryssare och sex jagare föllo offer för axelmakternas flyg, främst tyska störtbombare. De engelska flygplatserna på Kreta måste redan före de första luftlandsättningarna utrymmas till följd av fiendens flygbasbekämpning, varefter de engelska försöken att från baser i Afrika bestrida tyskarna herraväldet i luften voro dömda att misslyckas. Ännu en gång blev lantstridskrafter svaghet gentemot överlägset flyg ådagalagd, liksom flottans oförmåga att någon längre tid operera inom gott räckhåll för ett sådant flygs baser.

För »korståget» i öster synas tyskarna enligt kraftsamlingsprincipen ha koncentrerat mycket starka flygstridskrafter, minst 6,000 flygplan. Deras första uppgift blev — som vanligt — att söka krossa det fientliga flygvapnet i dess baser för att sedan vara i stånd att understödja armén genom obehindrade anfall på trupper och förbindelser. De ryska flygbaserna synas åtminstone till en början ha varit belagda med alltför många flygplan på varje plats, utan luftskyddad och spridd uppställning. Följden blev stora förluster genom flygbasbekämpning. Den ryska flygmaterielen höll på att moderniseras, men flertalet flygplan synas dock ha varit av typer, som användes redan under spanska inbördeskriget. Även luftstriderna ha därför givit stora ryska förluster i utbyte. Redan efter en veckas strider uppgåvo tyskarna att 4,000 ryska flygplan förstörts — därav 1,500 på marken första operationsdagen — mot 150 tyska; den ryska siffran för samma tid är 1,500 tyska mot 850 ryska. Tyskarna anse sig ha herraväldet i luften, men av allt att döma bjuda ryssarna ännu åtskilligt motstånd. Om de tyska uppgifterna på ryska förluster äro riktiga, var det ryska flygvapnet avsevärt starkare än väntat. Kvalitativt överlägsen ma-

teriel och personal, större krigserfarenhet och bättre ledning fällde emellertid utslaget till tysk förmån. Efter inledningsskedet har understödet åt armén främst bestått i bekämpning av järnvägs- och landsvägsförbindelserna samt tryggande av de framskjutna pansartruppernas flanker och rygg mot ryska motanfall. Bombflyg medverkar även vid genombrutt av befästningslinjer samt utför ständiga låganfall mot marschkolonner, särskilt de motoriserade, och bekämpar med framgång stridsvagnar. På så sätt blev den djärva tyska framstötstaktiken möjlig och ledde till de stora förintelseslagen — samtidigt som snabbtrupperna understöddes, då motstånd mötte, avvärijdes faran för kringgränning och förstördes de förbindelser på vilka fienden kunde omgruppera sig eller framföra förstärkningar. Allteftersom kriget nu flyttas österut komma avståndsförhållandena att spela större roll och ökas underhållssvårigheterna både för armén och flygvapnet. I fortsättningen bör man därför icke räkna med samma snabbhet som i inledningen, men den nästan fullständiga frånvaron av hot från luften mot de tyska förbindelserna, samtidigt som det ryska ständigt störas, är för tyskarna en utomordentlig fördel, som kanske till sist kommer att visa sig avgörande. Under tiden bindas och nötas emellertid tyska flygstridskrafter i öster i sådan omfattning att någon offensiv i väster i likhet med förra årets icke är sannolik. Erfarenheterna av det ryska kriget hittills äro sålunda främst kvalitets betydelse i fråga om personal, materiel och ledning samt ett bestyrkande av svårigheterna för trupper på marken att emotstå trycket från överlägset flyg, det sistnämnda dock kanske mindre utpräglat än i tidigare fall, där de försvarande arméerna varit mindre motståndskraftiga mot moderna krigföringsmetoder. Härtill kommer nödvändigheten av att all tillbörlig uppmärksamhet ägnas åt flygbaseringsfrågan.

Huvudkrigsskådeplatsen, sett på lång sikt, ligger emellertid i väster och icke i öster. Den tyska luftoffensiven mot England hösten 1940 gjordes med en väldig kraftinsats och i tydlig avsikt att framtvinga ett snabbt avgörande, möjligen genom luftkriget enbart, sannolikt med invasion såsom tillärd krona på verket. Först sökte man slå ut det engelska flygvapnet och vinna herravälde i luften genom massanfall av bomb- och jaktplan under dagar. Trots att detta icke lyckades, övergick man efter en månad till massanfall under dagar mot huvudstaden och andra städer, främst hamnar. Efter två månader hade förlusterna för den anfallande blivit så stora — 2,300 flygplan enligt engelsk, 750 enligt

tysk uppgift — att man nästan helt övergick till nattanfall, från och med november i form av »Grossangriffe» mot den ena staden efter den andra. Det engelska jaktflyget, som stod för 85 % av fiendens förluster, hade avvärjt hotet, dock med väldiga förluster — 650 flygplan på två månader enligt engelsk, 1,800 enligt tysk uppgift. De nattliga anfallen syntes till en början knappast kunna hindras vare sig av jaktplan, luftvärn eller spärrballonger och förödelsen i de anfallna städerna växte, ehuru de egentliga anfallsobjekten — industrier och hamnar — i allmänhet fortsatte att fungera. Nattanfallen i november—december gynnades av osedvanligt gott flygväder. Efter nyåret däremot avmattades de tyska anfallen mot hemorten betydligt, främst till följd av väderleken. Samtidigt trädde kampen om sjöförbindelserna alltmer i förgrunden och primärmålen blevo fartyg till sjöss samt de stora hamnarna. 25 å 30 % av det tonnage, som sänkts av tyskarna, kommer på flygvapnets andel, som visar tendens att stegras. Konvojernas skydd mot flyganfall var svårlost, då fartygens luftvärn ej förslogo långt och jaktflyg icke kunde uppträda så långt till havs annat än från hangarfartyg. Något avgörande i slaget om Atlanten kan emellertid icke skönjas. Under vårmånaderna blossade anfallen mot industrier och städer upp, men avtog åter väsentligt i och med förberedelserna för fälttåget i öster, i vilket en stor del av de tidigare mot England insatta flygstridskrafterna nu deltaga. Från och med mars började emellertid en avsevärd ökning av de tyska förlusterna under mörker, föranledd av effektivare engelska metoder för nattjaktflygning. Luftvärnsartilleriet har icke kunnat bemästra anfall i stor skala, varken under dager eller mörker. Även mörkeranfallen ha emellertid nu blivit riskfyllda företag, icke blott såsom tidigare på grund av väderlekssvårigheter utan även av fiendens åtgärder.

Till kampen om England och Atlanten hör också flygets roll i striden mot tyska slagskepp. Sänkningen av Bismarek möjliggjordes genom flygspaning samt flygtorpedanfall, som satte ned farten på det som osänkbart ansedda fartyget. Slagskeppen i Brest ha blivit hårt ansatta och ett slagskepp skadades av flygtorped utanför Norges kust för några månader sedan. Några stora skepp ha sedan icke insatts mot sjöfarten på Atlanten.

Luftoffensiven mot England är det första exemplet på oinskränkt luftkrigföring mot hemorten, en militär operation utan direkt militära mål med försörjning och befolkning som anfallsobjekt. Av händelserna hittills att döma är det osannolikt att ett avgörande

mot England kan frampressas denna väg. Kan Atlantkriget skärpas väsentligt, så att främst livsmedel och olja icke nå fram, blir emellertid situationen allvarlig. Före invasionsförsök slutligen fordras en luftoffensiv ännu större än förra årets i syfte att slå ut engelska flygvapnet, som är det sannolikt största hindret, samt flottan. Dessa stora uppgifter kräva en kraftansträngning i luften av väldiga mått. Erfarenheten av operationerna hittills bör vara, att luftkrig mot hemorten i och för sig är en mycket tidsödande operation och att även för den underlägsne försvaret icke är hopplöst, under förutsättning att dess främsta beståndsdel är ett starkt jaktflyg under god ledning.

Den engelska offensiven i luften mot Tyskland och de ockuperade områdena har pågått sedan i maj 1940. Dess mål äro — förutom de rent militära såsom fiendens örlogsfartyg och -varv samt flygbaser — krigsindustrier, kommunikationer, oljelager och handels-tonnage. Operationerna ha varit nästan helt förlagda till natten, med nedsatt träffsannolikhet som följd. Efter att till en början ha riktats mot så många punkter som möjligt med liten styrka på varje plats, göras anfallen från början av 1941 mera koncentrerade. Från våren märkes en skärpning, sannolikt till följd av större tillgång på mycket tunga bombplan och tyngre bomber. I slutet av juni började dessutom större dagerföretag med bombplan under stark jakteskort mot de ockuperade områdena. Mörkerföretagens verkan var åtminstone till en början liten, men kan numera icke förbises. Säkerligen verka de ändå mycket långsamt, därpå tyder bl. a. resultatet av de vida kraftigare tyska anfallen mot England. Dagerföretagen åter ha visat sig mycket kostsamma till följd av det tyska jaktförsvarets effektivitet och synes i början av augusti ha övergivits. Även erfarenheterna av den engelska luftkrigföringen mot hemorten tyda på att denna krigföringsmetod icke leder till något snabbt avgörande, måhända icke till något avgörande överhuvudtaget. Anfallen mot de militära målen, särskilt invasionsförberedelser i hamnar, har dock haft betydelse. Om, såsom troligt, ömsesidiga anfall på hemort och sjöfart äro de enda utvägarna för motståndarna att komma varandra till livs, är det svårt att skönja något annat slut på kriget än genom ömsesidig utmattning. Förutsättningen härför är emellertid att den ena parten icke vinner herraväldet i luften utan att luftförsvaret kan hållas obrutet. På en mindre stat med alltför svagt luftförsvaret kunna luftanfallen därför få en helt annan verkan. Man kan alltså i och för sig icke bortse från hemortsanfallen såsom mindre vik-

tiga, utan måste lämpa försvaret med hänsyn till dem. Jaktflyget har visat sig vara det avgjort effektivaste försvarsmedlet. En gemensam ledning för detta och luftförsvarets övriga delar, såsom luftbevakning, luftvärn och luftskydd har varit förutsättningen för effektivitet. I Tyskland m. fl. länder ingå luftbevakning och luftvärn i luftvapnet.

Erfarenheten beträffande flyget och lantförsvaret är sålunda, att om ett starkt fientligt flyg tillåtes operera med full kraft mot vår armé, dennas verkningsförmåga i hög grad reduceras, kanske helt äventyras. En engelsk officer, som deltog i fälttåget i väster förra året, berättade att han sett allierade soldater spotta på marken, då de sågo en flygaruniform; de ansågo sig icke ha fått tillräckligt stöd genom att det egna flyget icke tillräckligt bekämpat fiendens. Felet var dock icke flygarnas, det låg hos statsmakterna och deras militära rådgivare, som icke tillräckligt beaktat att det behövdes flyg gentemot fiendens flyg.

Erfarenheten beträffande flyget och sjöförsvaret äro att sjöstridskrafterna icke utan stora risker kunna uppträda nära en fientlig kust, på vilken ett starkt flyg är baserat. Därvid utgör torpedflyg det största hotet mot de bäst skyddade fartygen, medan störtbombflyg är effektivt mot de övriga. Slutsatsen bör vara att invasion över havet icke kan utföras gentemot ett oslaget, starkt försvarsflyg, oavsett styrkeförhållandena på havet. I fråga om sjöfartsskyddet åter är flygets roll mera underordnat.

Beträffande luftkrig mot hemorten slutligen är erfarenheten att detta visserligen är ett långsamt verkande ont men likväl måste mötas. Försvaret upptages främst med flyg, i nära samverkan med luftförsvarets övriga beståndsdelar, som med fördel ställas under samma ledning.

Flygvapnets främsta uppgift blir sålunda att bekämpa fiendens flyg, vilket sker genom flygbasbekämpning och jakt. Kan denna uppgift icke lösas, äventyras hela försvaret. Därefter komma uppgifter i lant- och sjöförsvaret, där ett tillräckligt starkt flyg kan göra bördan väsentligt lättare för de andra försvarsgrenarna.

Avgörande för flygvapnets verkningsförmåga är emellertid om det kan bli tillräckligt dimensionerat. I belysning av 1939 års krigshändelser visade sig de 1936 beslutade 7 flottiljerna vara för få och 2 nya beslötos våren 1940. Efter 1940 års vår- och sommarfälttåg befunnos även 9 flottiljer otillräckliga och ett förslag om

Luftkrigserfarenheter

ytterligare 5 flottiljer och en flygbaskår framlades, som delvis redan realiserats genom beslut hösten 1940 och våren 1941. Våren och sommaren 1941 ha medfört sådana lärdomar, att det icke borde vara svårt att tyda tecknen på väggen. För dem som nu utreda och bestämma rörande försvarsordningen borde det vara klart, att icke ens 14 flottiljer äro ett godtagbart minimibud, utan att ytterligare ett par flottiljer böra inpressas i programmet för de närmaste åren, såvida en sådan utökning är praktiskt utförbar. Detta bör vara utgångspunkten i den kommande avvägningen.

Erfarenheter falla lätt i glömska. Luftkrigshändelserna äro emellertid så färska att de böra kunna bilda tillräckligt starka motiv för att övervinna det naturliga motstånd, som vanetänkande utgör gentemot varje stor förändring i den militära uppfattningen och organisationen. Vi svenskar bruka gärna tilldela oss själva epitetet Nordens fransmän. Det vore beklagligt om denna beteckning skulle bli befogad i fråga om försvarsordningen.